

Przeciwdziałanie negowaniu, zniekształcaniu i trywializowaniu Holokaustu

*Pomoc
naukowa*

6

1. Poszerzanie wiedzy o Żydach i judaizmie
2. Przewycięzanie nieświadomych uprzedzeń
3. Przeciwdziałanie antysemickim stereotypom i uprzedzeniom
4. Podważanie teorii spiskowych
5. Nauczanie o antysemityzmie przez edukację o Holokauście

6. Przeciwdziałanie negowaniu, zniekształcaniu i trywializowaniu Holokaustu

7. Antysemityzm i dyskurs pamięci narodowej
8. Reagowanie na incydenty antysemickie
9. Reagowanie na antysemityzm w internecie
10. Antysemityzm a sytuacja na Bliskim Wschodzie

Przeciwdziałanie negowaniu, zniekształcaniu i trywializowaniu Holokaustu

Nauczyciele z regionu OBWE donoszą, że podczas prowadzonych przez siebie lekcji o Holokauście stykają się z przejawami antysemityzmu.¹ Antysemityzm istnieje dziś jako tendencyjnie wrogie postrzeganie Żydów, traktowanie ich jako nie ludzi, lub grupę „tamtych”. Może on przejawiać się w postaciach indywidualnych, w kulturze i różnych formach wyrazu.² Nastroje antysemickie mogą potęgować opór wobec tematu Holokaustu i mogą przejawiać się w negowaniu, wypaczaniu lub banalizowaniu faktów historycznych.

Zdarza się, że kiedy zagłada Żydów nie jest w sposób wyczerpujący przedstawiona w ramach szkolnego

programu nauczania, uczniowie mogą zniekształcać Holokaust z powodu braku wiedzy na temat faktów historycznych lub zaprzeczanie jego istnieniu jako przejaw nastoletniej prowokacji lub odrzucenia ustalonej narracji. Cokolwiek kryje się za zaprzeczaniem i zniekształcaniem Holokaustu, często towarzyszą temu klasyczne wątki antysemickie, takie jak oskarżenia o chciwość, żądzę władzy, zwodniczość i przestępczość.

Celem niniejszej pomocy dydaktycznej jest umożliwienie lepszego zrozumienia takich przejawów antysemityzmu i wspieranie nauczycieli w przeciwdziałaniu następującym zjawiskom:

- oporowi wobec lekcji o Holokauście;
- rozpowszechnianiu błędnych informacji na temat Holokaustu wśród uczniów; oraz
- czynieniu nieściślych lub wadliwych porównań między tym, czego Żydzi doświadczyli w czasie Holokaustu, a cierpieniem w przeszłości lub teraźniejszości innych grup.

¹ M. Eckmann, S. Doyle und J. Ambrosewicz-Jacobs, J. (Hrsg.), *Research in Teaching and Learning About the Holocaust: A Dialogue Beyond Borders* (Berlin: Metropole Verlag, 2017), s. 233, <https://holocaustremembrance.com/sites/default/files/research_in_teaching_and_learning_about_the_holocaust_web.pdf>.

² *Mit Bildungsarbeit gegen Antisemitismus: Ein Leitfaden für politische Entscheidungsträger/-innen* (Warszawa: OSZE/BDIMR, 2018), s. 13, <<https://www.osce.org/de/odihr/411170>>.

W 2013 r. państwa członkowskie Międzynarodowego Sojuszu na rzecz Upamiętnienia Holokaustu (IHRA) uzgodniły roboczą definicję negacjonizmu i zniekształcania prawdy historycznej o Holokauście:

„Negacjonizm to propagandowy dyskurs, który neguje rzeczywistość historyczną oraz zakres Holokaustu (Szoa), czyli eksterminacji Żydów przez nazistów i ich kolaborantów podczas II wojny światowej. Negacjonizm odnosi się w szczególności do wszelkich prób twierdzenia, że Holokaust (Szoa) w ogóle się nie wydarzył.

Negacjonizm może obejmować publiczne negowanie lub podawanie w wątpliwość stosowania podstawowych metod zagłady (np. komór gazowych, masowych rozstrzełań, głodzenia i torturowania) lub tego, że ludobójstwo Żydów było zamierzone.

Negacjonizm w swych różnych formach jest przejawem antysemityzmu. Usiłowanie zaprzeczania ludobójstwu

Żydów jest próbą oczyszczenia narodowego socjalizmu i antysemityzmu z winy i odpowiedzialności za ludobójstwo na narodzie żydowskim. Formy negacjonizmu mogą również obejmować obwinianie Żydów za wyolbrzymianie lub wymyślenie Zagłady dla celów politycznych lub finansowych, jak gdyby była ona wynikiem żydowskiego spisku. W tym przypadku, celem negacjonizmu jest przerzucenie odpowiedzialności na Żydów i ponowna legitymizacja antysemityzmu.

Celem negacjonizmu często bywa rehabilitacja otwartego antysemityzmu oraz promowanie ideologii politycznych i tworzenie warunków, które sprzyjają zaistnieniu takiego samego zdarzenia, jakiemu negacjonizm zaprzecza”.

Pełny tekst definicji, przyjętej 10 października 2013 r., na stronie IHRA: <<<https://www.holocaustremembrance.com/pl/resources/working-definitions-charters/robocza-definicja-negacjonizmu-i-zniekształcania-prawdy>>>

Kontekst

Następujące terminy są często używane do opisu sposobów zaprzeczania lub wypaczania Holocaustu:

Historyczny rewizjonizm: opowiadanie się za weryfikacją pewnej interpretacji wydarzeń historycznych w oparciu o nowe dowody lub informacje.³

Historyczny „negacjonizm”, kłamstwo oświęcimskie: zaprzeczanie, że zdarzenie miało miejsce,

lub bagatelizowanie jego skali i wpływu.⁴

W czasie II wojny światowej nazisci i ich sojusznicy zaczęli propagować ideę, że ludobójstwo Żydów nie miało miejsca, komory gazowe nie istniały, a liczba żydowskich ofiar była znacznie niższa niż sześć milionów. Ten rodzaj zaprzeczania Holocaustowi, czyli jego „negacjonizmu” trwa do dziś i ma na celu ukazanie reżimu nazistowskiego i jego kolaborantów

w korzystnym świetle i wymazanie wszelkiej pamięci o kosztach, które miały miejsce.

Proces przepracowania Holocaustu doprowadził w niektórych krajach do tego, co zostało określone jako „antysemityzm wtórny”. Pojęcie to oznacza, że sama obecność Żydów przypomina innym o Holokauście i tym samym wywołuje u nich poczucie winy, za które odpowiadają rzekomo Żydzi.⁵ Antysemityzm wtórny powoduje

³ Ronald J. Berger, *Fathoming the Holocaust: A Social Problems Approach* (Aldine Transaction, 2002), s. 154.

⁴ Niektórzy historycy Holocaustu zauważają, że kłamstwo oświęcimskie często przybiera znamiona rewizjonizmu, a więc zasadnej formy krytyki historycznej. Zob.: Omer Bartov, „Introduction” w: Omer Bartov (red.), *The Holocaust: Origins, Implementation, and Aftermath* (Routledge, 2000), s. 10-12.

⁵ Peter Schönbach, *Reaktionen auf die antisemitische Welle im Winter 1959/60* (Frankfurt am Main: Europäische Verlagsanstalt, 1961), s. 80.

pośrednie wyrażanie nastrojów antysemickich i jest zwykle postrzegany jako reakcja na poczucie winy, które podważa pozytywne postrzeganie swej tożsamości narodowej przez daną osobę.

Ponadto procesy rewizjonizmu historycznego mogą niekiedy pomijać fakty lub manipulować nimi dla potrzeb pewnych narracji tożsamości narodowej, które są wygodniejsze psychologicznie lub bardziej przydatne politycznie. Jednak zaprzeczanie istnienia ludzi, którzy współpracowali z nazistami jest wypaczeniem faktów i hańbi pamięć o sześciu milionach Żydów – ofiar Holokaustu.

W wielu przypadkach celem negowania Holokaustu jest zakwestionowanie historii cierpień narodu żydowskiego w czasie wojny. Celem jest również dążenie do trywializacji tego, co się wydarzyło. Może być motywowane nienawiścią do

Żydów lub rywalizacją martyrologiczną i opiera się na twierdzeniu, że Holocaust został wymyślony lub wyolbrzymiony przez Żydów w ramach spisku na rzecz żydowskich interesów. Krążą teorie spiskowe, zgodnie z którymi „oszustwo” Holokaustu zostało stworzone z myślą o korzyściach i promowaniu interesów państwa Izrael, co jest ideą często instrumentalizowaną w dyskursie anty-syjonistycznym. Zaprzeczający Holokaustowi odwołują się do antysemickich koncepcji i utrwalają je.

Negowanie Holokaustu przyjmuje wiele postaci i w niektórych przypadkach może być postrzegane jako część ruchu walczącego z establishmentem, mobilizującego młodzież za pomocą kultury masowej. Dla przykładu, francuski „komik” użył narracji, w której Żydzi i Izrael są przedstawiani jako diabeł manipulujący „systemem”, któremu należy się oprzeć.

Z chronologią kłamstwa oświęcimskiego zapoznać się można na stronie Amerykańskiego Muzeum Pamięci Holokaustu: „Holocaust Denial: Key Dates” <<https://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10008003>>.

Jest to powszechny i zakorzeniony od dawna antysemicki trop.⁶ Osoby wyznający tego typu poglądy używają gestu zwanego „quenelle”, który propagowany jest na zdjęciach obiegających media społecznościowe i pokazywany często przed pomnikami Holokaustu lub judaistycznymi miejscami kultu religijnego.⁷

Główne źródła informacji na temat Holokaustu wykorzystywane podczas procesów zbrodniarzy nazistowskich po wojnie – zob.: „Evidence from the Holocaust”, Amerykańskie Muzeum Pamięci Holokaustu, <<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/combating-holocaust-denial-evidence-of-the-holocaust-presented-at-nuremberg?series=20792>>.

„Antysemityzm jest podstawową przesłanką większości osób zaprzeczających Holokaustowi, który jest dla nich irytująco niewygodnym faktem historycznym”.

ŹRÓDŁO: Walter Reich, „Erasing the Holocaust”, *The New York Times*, 11.07.1993 r.

⁶ Działania te doprowadziły do wyroków skazujących w Belgii w związku z mową antysemicką oraz we Francji w związku z podżeganiem do nienawiści rasowej na mocy ustawy Gayssota z 1990 roku.

⁷ Gest ten, nazywany czasami „odwróconym nazistowskim pozdrowieniem”, trafił do środków masowego przekazu w 2013 r., a po tym, jak wykonało go kilku czołowych sportowców zawodowych, stał się na jakiś czas popularnym hasłem wyszukiwanym w wyszukiwarce Google (zob.: „Quenelle”, Google Trends, <<https://trends.google.com/trends/explore?date=2014-01-01%202014-12-31&q=quenelle>>). Co do dyskusji w mediach francuskich zob. np.: „«Quenelle», comment un geste antisémite est devenu un emblème [„Quenelle”: jak antysemicki gest staje się emblematem]”, *Le Monde*, 11.12.2013 r. (w j. francuskim), <https://www.lemonde.fr/politique/article/2013/12/11/quenelle-comment-un-geste-provocateur-est-devenu-un-embleme_3528089_823448.html>.

Zagłada sześciu milionów Żydów podczas Holokaustu jest ludobójstwem najszerzej udokumentowanym w historii. Hitlerowcy i ich sojusznicy prowadzili skrupulatne rejestry Zagłady; istnieją setki milionów stron dokumentów opisujących planowanie i realizację tej zbrodni. Istnieje również ogromna ilość filmowej i fotograficznej dokumentacji śladów Holokaustu, w tym wyzwolenia obozów koncentracyjnych, odsłonięcia masowych grobów, niezliczone relacje naocznych świadków i świadectwa ocalałych z Holokaustu.

Pomimo tej obszernej dokumentacji, negowanie Holokaustu utrzymuje się do dziś. Jest ono często wykorzystywane do przyciągania nowych zwolenników do ruchów neonazistowskich lub innych ruchów ekstremistycznych. Należy zauważyć, że choć w OBWE nie ma konsensusu co do tego, czy wypowiedzi tego typu powinny być penalizowane, zaprzeczanie Holokaustu jest przestępstwem w kilku państwach członkowskich OBWE.⁸

Skuteczne nauczanie o Holokauście powinno umożliwiać uczniom rozpoznawanie i odrzucanie przekazów zaprzeczających faktom historycznym i zniekształcających je. Pedagodzy i wychowawcy powinni omawiać przyczyny wykorzystania kłamstwa oświecimskiego jako narzędzia propagandowego. Jest to niezbędne, ponieważ negacjoniści rozpowszechniają kłamstwa i błędne informacje, mające dla nieświadomego czytelnika pozory prawdy. Dlatego ważne jest, aby zarówno nauczyciele, jak i uczniowie nabyli umiejętności pozwalających im

na formułowanie zwięzłych odpowiedzi i obalanie twierdzeń negujących Holokaust w przypadku zetknięcia się z nimi.

W wielu sytuacjach podkreślanie cierpienia ofiary w celu wywołania współczucia i zmniejszenia uprzedzeń może przynieść efekt przeciwny do zamierzonego.⁹ Nauczyciele mogą pomóc zminimalizować ryzyko wtórnego antysemityzmu ucząc o Holokauście w sposób nieobwiniający nikogo, umożliwiając uczniom aktywne reagowanie na współczesny antysemityzm.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 61/255:

„1. *Potępia bez zastrzeżeń wszelkie zaprzeczanie Holokaustu;*
2. *Wzywa wszystkie Państwa Członkowskie do bezwarunkowego odrzucenia wszelkich zaprzeczeń Holokaustu jako wydarzenia historycznego, w całości lub w części, lub wszelkich działań w tym celu*”.

ŹRÓDŁO: Zgromadzenie Ogólne ONZ, *Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dotycząca zaprzeczania Holokaustu* w dniu 26 stycznia 2007 r., A/RES/61/255, <<<https://www.un.org/en/holocaustremembrance/docs/res61.shtml>>>.

⁸ Profesor Michael J. Bazyler, *Holocaust Denial Laws and Other Legislation Criminalizing Promotion of Nazism*, strona internetowa Instytutu Jad Waszem, <<https://www.yadvashem.org/holocaust/holocaust-antisemitism/holocaust-denial-laws.html>>.

⁹ R. Imhoff i R. Banse, „Ongoing Victim Suffering Increases Prejudice: The Case of Secondary Anti-Semitism”, *Psychological Science*, t. 20, nr 12, 2009, s. 1443-1447.

Strategie do wykorzystania w klasie w reakcji na negację Holokaustu

Niezależnie od charakteru zaprzeczania, zniekształcenia lub banalizacji Holokaustu, które mogą pojawić się w klasie, nauczyciele mają obowiązek i okazję zająć się tym złożonym tematem. Nauczyciele muszą strategicznie rozważyć swoje podejście pedagogiczne, tak aby przekształcić każdy opór uczniów wobec tego tematu w docenienie lekcji, które ta zbiorowa trauma historii współczesnej może dać dzisiejszemu społeczeństwu.

Poniżej przedstawiamy kilka narzędzi pedagogicznych pomocnych dla nauczycieli w ich wysiłkach na rzecz podjęcia tego złożonego zagadnienia.

Co zrobić, kiedy...?

...ktoś powie: „Ale przecież społeczność X była tak samo jak Żydzi ofiarą nazistów”?

Pamięć o wszystkich ofiarach nazistowskich okrucieństw jest

kwestią niezwykle ważną. Ofiar było wiele, każda z nich miała swoje własne, odrębne i porażające doświadczenia. Dobrze jest od samego początku wyjaśnić, kto i dlaczego był prześladowany w czasach narodowego socjalizmu oraz uwzględnić w nauczaniu dotyczącym tego okresu odniesienia do różnych społeczności.¹⁰

Ideologia nazistowska była brutalna i zabójcza. Jej podstawę stanowiła teoria ras, w której niemiecka rasa „aryjska” była uważana za wyższą od wszystkich innych i wymagającą ochrony przed tak zwanymi „zagrożeniami biologicznymi”.

Zgodnie z nazistowską „teorią rasową” Romowie i Sinty byli uważani za rasowo gorszych i postrzegani jako „aspołeczni” (tzn. żyjący poza tym, co naziści uważali za „normalne” społeczeństwo). Byli poddawani represjom na tle rasowym, więzieni, deportowani,

zmuszani do pracy, rozstrzeliwani i wysyłani do obozów śmierci. Wszystko to doprowadziło do ludobójstwa Romów, których los był bardzo zbliżony do losu Żydów.¹¹

Polacy oraz słowiańskie i tzw. azjatyckie narody Związku Radzieckiego były również uważane za „rasowo gorsze”. Ich elity intelektualne, kulturalne i polityczne były celem masowych mordów. W zimie na przełomie 1941 i 1942 roku, około dwóch milionów radzieckich jeńców wojennych zmarło z powodu straszliwych warunków, w jakich byli celowo przetrzymywani.¹² W trakcie okupacji hitlerowskiej Polacy byli poddawani przymusowej pracy, deportacjom i zsyłkom do obozów koncentracyjnych.¹³

Osoby z niepełnosprawnością, w tym dzieci, byli eksterminowani przez hitlerowskie Niemcy.¹⁴ Osoby homoseksualne, świadkowie Jehowy, tzw. osoby „aspołeczne”

¹⁰ Warsztat pt. „Ideologia nazistowska i martyrologia Holokaustu i prześladowań hitlerowskich” prowadzony przez dr. Williama Fredericka Meinecke’ego, Jr., dostępny na witrynie internetowej Amerykańskiego Muzeum Pamięci Holokaustu, podkreśla szczególną sytuację Żydów jako ofiar terroru hitlerowskiego, omawia zamiary nazistów i wyjaśnia, jak i dlaczego ofiarami stawały się inne społeczności, <<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/victims-of-the-nazi-era-nazi-racial-ideology>>.

¹¹ Amerykańskie Muzeum Pamięci Holokaustu, „Genocide of European Roma (Gypsies), 1939-1945”, <<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/genocide-of-european-roma-gypsies-1939-1945>>; oraz „Sinti and Roma: Victims of the Nazi Era”, <<https://www.ushmm.org/m/pdfs/2000926-Roma-and-Sinti.pdf>>.

¹² Amerykańskie Muzeum Pamięci Holokaustu, „Mosaic of Victims: In Depth”, <<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/mosaic-of-victims-in-depth>>.

¹³ Amerykańskie Muzeum Pamięci Holokaustu, „Polish Victims”, <<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/polish-victims>>.

¹⁴ Amerykańskie Muzeum Pamięci Holokaustu, „'Euthanasia' Killings”: <<https://www.ushmm.org/learn/timeline-of-events/1939-1941/euthanasia-killings-continue>>.

oraz rzeczywiści lub rzekomi recydywiści byli ofiarami prześladowań i zsyłani do obozów koncentracyjnych, w których pobyt często kończył się śmiercią. Realni lub domniemani przeciwnicy polityczni także byli prześladowani, zsyłani do obozów koncentracyjnych i mordowani.¹⁵

Żydzi byli w sposób szczególny celem prześladowań nazistów i ich sojuszników. Prześladowania te miały na celu systematyczną i celową zagładę fizyczną. W odniesieniu do tych planów eksterminacji, które ostatecznie miały na celu unicestwienie wszystkich europejskich Żydów, naziści posługiwali się kryptonimem „Ostateczne rozwiązanie”.¹⁶ Żydzi zostali uznani przez nazistów za głównego „wroga”. Naziści i ich sojusznicy wymordowali dwie trzecie wszystkich Żydów europejskich, w tym ponad milion żydowskich dzieci.¹⁷ Te właśnie ideologiczne aspekty czynią Holocaust wydarzeniem wyjątkowym, niemającym precedensu i niedającym się porównać z żadnym innym wydarzeniem nowoczesnej historii.

Zrozumienie powodów odmowy lub oporu danej osoby wobec uznania skali okrucieństw, jakich doświadczyli Żydzi w czasie Holocaustu, pomoże w skutecznej reakcji na zaistniałą sytuację. Ewentualne przyczyny zostały przedstawione w kolejnych punktach, obok proponowanych odpowiedzi:

Potrzeba uznania cierpienia doświadczanego przez własną rodzinę lub grupę

Być może wypowiedź taka motywowana jest złością, frustracją czy zalem, powodowanymi postrzeganym niewystarczającym uznaniem cierpienia doświadczanego przez inną grupę ofiar. Podkreślenie tego, że ofiarą nazistowskiej ideologii padło wiele grup może sprawić, że uczniowie będą bardziej otwarci na współczucie dla osób pochodzenia żydowskiego z powodu ogromu cierpienia w tym okresie przez nie ponoszonych.

Zastanów się, czy nie należałoby poprosić uczniów o zbadanie historii ich własnych rodzin z czasów II wojny światowej. Poproś uczniów

o refleksję nad rzeczywistością wojenną, w której żyli ich przodkowie, a może nawet o przeprowadzenie w rodzinie rozmowy na temat doświadczeń tamtego okresu. Jeśli rodzina ucznia przybyła do Europy z innego regionu świata, zapytaj o to, jak jego zdaniem mogłaby poradzić sobie w okresie panowania nazistów. Czy byliby oni postrzegani i chronieni jako część „rasy wyższej”?

Opór wobec widzenia w Żydach ofiar z powodu postrzegania ich jako prześladowców

Spróbuj zrozumieć, co leży u podstaw tego oporu:

- Czy sprzeciw jest związany z wiedzą, być może zbyt uproszczoną lub stronniczą, o okolicznościach historycznych lub współczesnych?
- Czy jest on spowodowany uprzedzeniami antysemickimi, jak np. teorie spiskowe?

To pomoże wybrać najlepsze podejście. Być może trzeba będzie:

¹⁵ Amerykańskie Muzeum Pamięci Holocaustu, *op. cit.*, przypis 12.

¹⁶ „Ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej” to zestaw planów przedstawionych przez generała SS Reynharda Heydricha, szefa Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy, najwyższym urzędnikiem nazistowskim podczas konferencji w miejscowości Wannsee, w styczniu 1942 r. Przedstawiono wówczas plany nazistowskich Niemiec dotyczące unicestwienia 11 milionów europejskich Żydów, także z tych części Europy, które nie były kontrolowane przez nazistowskie Niemcy i ich sojuszników. Zob.: Amerykańskie Muzeum Pamięci Holocaustu, „Wannsee Conference and the ‘Final Solution’”, <<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/wannsee-conference-and-the-final-solution>>.

¹⁷ Amerykańskie Muzeum Pamięci Holocaustu, „Children during the Holocaust”, <<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/children-during-the-holocaust?series=19126>>.

Więcej informacji można znaleźć w pomocach dydaktycznych Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODIHR) nr 3 i nr 4: „Przeciwdziałanie antysemitycznym stereotypom i uprzedzeniom” i „Przeciwdziałanie teoriom spiskowym”.

- wyjaśnić wpływ Holokaustu na Żydów i zdekonstruować wszelkie uprzedzenia antysemityczne.
- udzielić szerszych i bardziej dokładnych informacji o szczególnym przypadku, kiedy Żydzi postrzegani są jako oprawcy.

Oparte na faktach relacje o okrucieństwach są trudne w odbiorze i powinny być przekazywane uczniom na poziomie szczególności odpowiednim dla ich wieku i dojrzałości.

...ktoś powie, że cierpienie Żydów w czasie Holokaustu jest tożsame z cierpieniem innych osób lub całych grup, których prawa są naruszane obecnie?

Współczucie uczniów dla grupy ludzi, którzy cierpią z powodu niesprawiedliwości i łamania praw człowieka, może czasami prowadzić do porównania współczesnych naruszeń praw człowieka i niesprawiedliwości z Holokaustem. Ważne jest, aby docenić tę empatię i uznać okrucieństwa doświadczane przez wiele osób i grup ludzi na całym świecie.

Nie umniejszając cierpienia innych ludzi i grup, równie ważne jest ukazanie bezprecedensowego charakteru Holokaustu z wyżej wymienionych powodów.

Ponadto zrozumienie poszczególnych elementów definicji i źródłosłowa terminu „ludobójstwo” pomaga wyjaśnić ogrom Holokaustu w porównaniu z innymi rodzajami naruszeń praw człowieka. Pojęcie „ludobójstwa” zostało użyte po raz pierwszy w 1943 roku przez polskiego prawnika pochodzenia żydowskiego, Rafała Lemkina, który połączył greckie słowo *genos* (oznaczającego rasę bądź plemię) z łacińskim słowem *cide* (zabijać). Wysiłki Lemkina doprowadziły do przyjęcia w grudniu 1948 roku Konwencji ONZ w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa. Konwencja weszła w życie w styczniu 1951 r. Dokument definiuje ludobójstwo jako którykolwiek z następujących czynów dokonany **w zamiarze zniszczenia** w całości lub części grup narodowych, etnicznych, rasowych lub religijnych:

- zabójstwo członków grupy;
- spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy;
- rozmyślne stworzenie dla członków grupy warunków życia obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego wyniszczenia fizycznego;
- stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy; oraz
- przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy.¹⁸

...ktoś powie: „Hitler powinien dokończyć to, co zaczął”?

To stwierdzenie może wskazywać na skrajny antysemityzm lub może być wypowiedziane w klasie jako prowokacja, w celu przyciągnięcia uwagi. Odpowiedź na powyższe stwierdzenie powinna brać po uwagę motywy i wpływy

¹⁸ Konwencja ONZ w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, Art. II (9 grudnia 1948 r.), <<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2078/volume-78-i-1021-english.pdf>>. Została ona powołana przez Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy (ICTR) (zob. statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Rwandy, art. II (31 stycznia 2010 r.), <<https://www.legal-tools.org/doc/8732d6/pdf/>>) oraz Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii (MTKJ) (zob. zaktualizowany statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii, art. IV (wrzesień 2009 r.), <http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf>). Trybunały orzekły, iż masakry w Rwandzie (1994) oraz w Srebrenicy w Bośni i Hercegowinie (1995) były zbrodniami ludobójstwa.

Ćwiczenie

Przeanalizuj z klasą wkład Żydów w różne aspekty życia w twoim mieście, kraju czy Europie na przestrzeni wieków, przed Holokaustem i po nim. Poszerzenie

wiedzy na temat znaczenia obecności Żydów dla rozwoju Europy przez stulecia może pomóc uczniom zrozumieć ogrom zagłady dwóch trzecich ludności żydowskiej w Europie w XX wieku.

stojące za nim. Dalsze zgłębianie przyczyn takiej wypowiedzi może odsłonić jakieś informacje, jednak należy przy tym uważać, by nie uwiarygadniać w klasie ekstremistycznych poglądów, choćby poprzez pytanie, co świat by przez to zyskał? Z dużym prawdopodobieństwem ujawnienie rozumowania leżącego u podstaw powyższej wypowiedzi ucznia pokaże, że jest ono błędne, a odpowiedzi pomogą określić, jak głęboko zakorzeniona jest to przekonanie w konkretnej ideologii, poglądach politycznych czy uprzedzeniach. Uzyskanie dokładniejszych informacji na temat głównych przyczyn tego stwierdzenia pozwala zdecydować, jaki rodzaj działań następczych będzie najbardziej odpowiedni.

Możesz również zdecydować, że najwłaściwszym rozwiązaniem jest nie pozwolić uczniowi na rozwinięcie poglądów. W tym przypadku należy poinformować klasę, że wypowiedzi, które nie szanują ofiar lub wzywają do przemocy wobec jakiejkolwiek grupy ludzi, nie będą tolerowane. Takie stwierdzenie ze strony ucznia, a także reakcja pozostałych uczniów, może wskazywać, że zajęcie się antysemityzmem w klasie wymaga przemyślanego i stopniowego podejścia. Spróbuj przeprowadzić prywatną rozmowę z takim uczniem, aby lepiej zrozumieć, co leży u podstaw jego przekonań. W niektórych krajach OBWE konieczne może być uświadomienie uczniowi (uczniom), że niektóre formy mowy nienawiści lub zaprzeczania Holokaustowi są prawnie zakazane.

...uczeń upiera się, że rzeczywistość Holokaustu była odmienna, np. było mniej ofiar?

Jeśli uczeń podczas lekcji wyraża opinie, które zniekształcają lub trywializują rzeczywistość Holokaustu, wykorzystaj tę wypowiedź do nauczania czegoś całej klasy. Nie atakując ucznia, postaraj się dowiedzieć, skąd zdobył te informacje. Może się zdarzyć, że uczeń odwołuje się do historii cierpienia lub prześladowań własnej rodziny.

Podejście edukacyjne, w koordynacji z rodziną, pracownikami społecznymi czy innym personelem szkoły, może wystarczyć, pod warunkiem, że uczeń:

- jest otwarty na inne poglądy;
- wydaje się mieć powierzchowną wiedzę; oraz
- ma kolegów i koleżanki reprezentujące różne poglądy.

Spróbuj określić, o co chodzi uczniowi, gdy uparcie umniejsza lub zaprzecza faktom Holokaustu. Dlaczego uznanie doświadczenia narodu żydowskiego mogłoby stanowić wyzwanie dla życia ucznia lub jego światopoglądu?

Ważne jest aby dowiedzieć się, co stanowi źródło informacji lub co zainspirowało ucznia do wyrażenia opinii stanowiących zniekształcenie, trywializację lub zaprzeczanie Holokaustowi, gdyż może ono również wskazywać na kontakt ucznia z ekstremizmem lub zaangażowanie w taką działalność. W takim przypadku lepiej jest zająć się tym problemem już na wczesnym etapie, aby zapobiec dalszej eskalacji, np. agresywnym zachowaniom. Możesz skonsultować się z odpowiednim punktem kontaktowym lub specjalistą ds. ekstremizmu w swojej szkole lub społeczności w celu uzyskania porady, które aspekty zachowania są poważne, a które mniej niepokojące.

Źródła i materiały do dalszej lektury

Międzynarodowy Sojusz na rzecz Upamiętnienia Holokaustu (IHRA) udostępnia wiele zestawów materiałów edukacyjnych. Zob.: „Educational Materials”, IHRA, <<https://www.holocaustremembrance.com/index.php/educational-materials>>.

Aby odszukać najbliższą organizację udostępniającą materiały o Holokauście, miejsce pamięci czy muzeum, skorzystaj ze stosownego spisu instytucji międzynarodowych IHRA: <www.holocaustremembrance.com/itfdirectory/organization>.

Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE udostępnia wytyczne i zasoby dydaktycznych w zakresie przeciwdziałania antysemityzmowi przez edukację o Holokauście, np. *Education on the Holocaust and on Anti-Semitism: An Overview and Analysis of Educational Approaches* (Warszawa: OSCE/ODIHR, 2005) <<https://www.osce.org/odihr/18818>>.

Publikacje książkowe przybliżające kontekst kłamstwa oświęcimskiego:

Deborah E. Lipstadt, *Denying The Holocaust: The Growing Assault on Truth and Memory* (New York: The Free Press, 1994); oraz

Pierre Vidal-Naquet, *Assassins Of Memory: Essays on the Denial of the Holocaust*, tłum. na j. angielski Jeffrey Mehlman (New York: Columbia University Press, 1992).

Instytut Jad Waszem dysponuje największym repozytorium informacji o Holokauście, oferując łatwy dostępem do zbiorów cyfrowych, e-learning dla profesjonalistów, bazę danych z nazwiskami ofiar Shoah oraz bogatą bazę informacji historycznych w kilku językach: <<https://www.yadvashem.org/>>.

Genocide Watch to znakomite narzędzie internetowe umożliwiające zrozumienie zbrodni ludobójstwa w przeszłości i obecnie: <www.genocidewatch.org>.

Echoes and Reflections zapewnia obszerne zasoby edukacyjne do pobrania oraz daje możliwość nauki online: <www.echoesandreflections.org>.

Witryna internetowa Amerykańskiego Muzeum Pamięci Holokaustu umożliwia udział w warsztatach online pt. „Uczenie o Holokauście”, „Ideologia nazistowska i martyrologia Holokaustu i prześladowań hitlerowskich” oraz „Osobiste świadectwo”. Na stronie internetowej muzeum znaleźć można także znaczną liczbę konspektów lekcji dla nauczycieli oraz „Słowniczek terminów i symboli neonazistów i białych supremacjonistów”, zob.:

<<https://www.ushmm.org/research/opportunities-for-academics/conferences-and-workshops>>; <<https://www.ushmm.org/educators/lesson-plans>>; oraz <<https://www.ushmm.org/confront-antisemitism/origins-of-neo-nazi-and-white-supremacist-terms-and-symbols>>.

Mémorial de la Shoah udostępnia liczne materiały dla nauczycieli, w tym multimedialną encyklopedię i najczęściej zadawane pytania dla nauczycieli szkół podstawowych i średnich. Zob.:

<<http://www.memorialdelashoah.org/en/education-training/references-for-teachers.html>>.

Strona internetowa Muzeum Auschwitz-Birkenau zawiera wiele materiałów, w tym publikacje do pobrania i znaczną liczbę kursów do wykorzystania w e-learningu:

<www.auschwitz.org>; oraz <<http://auschwitz.org/en/education/>>.

